

Denna artikel har publicerats i Församlingslyktan/ Houtskärs kapellförsamlings tidning 4/2018

PRÄSTGÅRDEN SOM EN DEL AV EN FÖRÄNDERLIG VÄRLD, DEL II

Denna artikel är del II i en serie om två artiklar om förändringarna kring prästgårdarna under de senaste århundradena.¹ I del I kom vi tidsmässigt fram till situationen 1990 och den utveckling som hade skett kring prästgårdarna. I denna artikel behandlas tidsperioden som börjar 1991 och fram till det pågående 2010-talet. Tidsperioderna presenteras på samma sätt som i den förra perioden i form av de paradig och som styrde och styr tänkandet och beslutsfattandet kring prästgårdarna.² Det första tidsperioden (1991–2012) som presenteras innehåller stora förändringar för prästgårdarna och för prästerskapet. Däremot kan ses en märkbar stabilisering kring prästgårdarna under den nu pågående (2013–) tidsperioden. Man har i många fall hittat nya möjligheter för prästgårdarna och de värdesätts på ett annorlunda sätt. De värdesätts på ett mera positivt och konstruktivt sätt jämfört med situationen vid årtiondets början. De grundläggande värdena bland annat kring boende förändras över tid.

Avvecklingens tid (*gradatim expedire*), från omkring 1991 till utgången av 2012.

- Allt flera kyrkoherdar och kaplaner ansökte om befrielse från boendeplikt. Det var såväl personliga befrielser från boendeplikten som generella befrielser som beviljades. Detta gäller framför allt 1990-talet efter att lönelagen för prästerskapet hade upphävts. Prästgårdsförsäljningarna intensifierades under periodens första årtionde och en bit in på 2000-talet, men försäljningstakten avmattades mot slutet av perioden. Ett något annorlunda exempel på beslutsfattande kring en fastighet utgjordes av försäljningen av fastighetskomplexet i Jakobstad, som var i Pedersörenejdens kyrkliga samfällighets ägo. I fastigheten ingick förutom tjänstebostäder för personalen och den svenska och den finska församlingens församlingshem samt församlingarnas kanslifunktioner. Fastigheten såldes 1998 till ett företag som idkade hotell och gästhemsvksamhet. Det finns också under denna period andra intressanta exempel på att man har valt en annorlunda väg i beslutsfattandet i ett sent skede. Till exempel i Kyrkslätt renoverades prästgården för kyrkoherdens behov åren 2012–2013 och därefter flyttade kyrkoherden in med sin familj.³
- Under denna period framträder ett systematiskt, men dock schematiskt, sökande efter argumentering kring upplösande av boendeplikt och kring försäljning av församlingens eller den kyrkliga samfällighetens prästgård. Argumenteringen och resonemanget under detta paradigm kännetecknas av ett organiserat kaos. I viss mån framträder också

¹ Backström 2018B. Artikelns baserar sig i huvudsak på min doktorsavhandling från våren 2018.

² Se Församlingslyktan 3/2018 och sidorna 6–10.

³ Backström 2018B, 407–408.

slumpmässighet i beslutsfattandet. Det fanns inte ur ett stiftsperspektiv en uttalad vision eller strategi för hur man ska ersätta prästgårdens sammanhållande funktion i församlingen samt i samhället i övrigt i och med att prästgårdsinstitutionen nedmonterades. Det kom i förlängningen att ha konsekvenser för kyrkans fortsatta utveckling.⁴

Den sammanhållande länk som prästgården tidigare var i församlingen och i samhället fungerar inte i ett nutida sammanhang. Förutsättningar för en *prästgårdens teologi* som har skisserats i doktorsavhandlingen finns inte längre.⁵ Prästgårdens betydelse har ur ett helhetsperspektiv i samhälle och kyrka avklingat. Den fungerar eventuellt som bostad eller som plats för församlingens eller den kyrkliga samfällighetens aktiviteter av annat slag eller så är den såld till utomstående och har därigenom fått en ny uppgift. Att riva en äldre byggnad och i detta fall en prästgård är inte längre något som eftersträvas, utan i stället är sanering och renovering och ibruktagande för nya funktioner ett koncept som tillämpas. Prästgården har förvisso som byggnad en fortgående kulturhistorisk betydelse också i det postmoderna samhället. Prästgården är tillsammans med eventuella omgivande trädgårds- och parkområden en del av det byggda kulturlandskapet som har ett egenvärde. Den kan, förvaltd på ett förnuftigt sätt och eventuellt sanerad och renoverad, fungera som en attraktiv bostad för människor som uppskattar och föredrar den typen av boende.⁶

Assimilerings tid (*assímilem fácere*), från 2013 och framåt.

- Under denna tidsperiods första år avmattades försäljningen av prästgårdar i Borgå stifts församlingar och kyrkliga samfälligheter jämfört med föregående tidspäradigm. Prästgårdarnas antal minskade under perioden 2013–2015 från 72 prästgårdar 2012 till 64 prästgårdar vid utgången av 2015. Det var en minskning om åtta prästgårdar. I minskningen ingår tre tjänstebostäder i Helsingfors prosteri som inte längre räknas med i det sammanlagda antalet över prästgårdar eller tjänstebostäder för prästerskapet. De återstående fem prästgårdarna såldes och när det gäller prästgården i Karleby så ingick den i ett fastighetskomplex som innehöll bostad för såväl svenska som finska församlingens kyrkoherde.⁷ Under 2016 och 2017 såldes ingen prästgård och fram till och med den 18 januari 2018 fastställdes inte heller någon prästgårdsförsäljning på Borgå stifts område i Kyrkostyrelsens ämbetskollegium. Boendeplikten avvecklades gradvis under tidsperioden. I april 2017 var det tretton kyrkoherdetjänster som var

⁴ Se Backström 2018B, 408.

⁵ Backström 2018B, 362–363.

⁶ Backström 2018B, 408–409.

⁷ Orsaken till att de tre tjänstebostäderna i Helsingfors inte längre räknas med i det totala antalet är det att bostäderna ingick i den kyrkliga samfällighetens bostadsinnehav som används enligt de aktuella behoven i samfälligheten, till exempel för uthyrningsändamål och kan på det sättet inte karaktäriseras som prästgårdar.

förenade med boendeplikt. Av dessa hade fem kyrkoherdar samt domprosten i Borgå domkyrkoförsamling personlig befrielse från boendet i prästgård.⁸

- Prästgårdarna och problematiken kring dem diskuteras i begränsad utsträckning och en djupare argumentering och dialog kring prästgårdarna har avstannat. Lokalt finns det förvisso behov av att diskutera och planera kring församlingens eller den kyrkliga samfällighetens prästgård. En del prästgårdar har assimilerats i församlingens eller den kyrkliga samfällighetens byggnadsmassa och blivit en organisk del av densamma.⁹ De återstående prästgårdarna används på olika sätt i församlingens verksamhet eller som festutrymme främst för externa användare. I mindre utsträckning används prästgårdar som bostäder för prästerskapet.¹⁰
- Argumenteringen kring prästgårdarna är inte längre ur ett generellt perspektiv deterministisk och den är inte systematisk. Det är ej heller ett organiserat kaos eller slumpmässighet i fråga om beslutsgång. Argumenteringen och resonemanget kring prästgårdarna är lokalt anknuten och format enligt lokala och aktuella behov. Förändringen kan i stor utsträckning ses som positiv med tanke på prästgården som karaktärsbyggnad, som kulturhistoriskt och byggnadshistorisk värdefull byggnad samt som en del av den byggda kulturmiljön. Kännedomen och erkännandet av byggnadens värde har betydelse för prästgårdens fortlevnad i den lokala kontexten. I en sådan skepnad kan prästgården erhålla allmängiltig acceptans och på så sätt på ett naturligt sätt invävas i lokalsamhällets fysiska kontur och arkitektur.¹¹

Men prästgården har på många sätt förlorat sin ursprungliga mångdimensionella uppgift och roll i samhället. Den ur ecklesiologisk synvinkel danande rollen i den kyrkliga och samhälleliga kontexten har och bär den inte längre. Dess teologiska arkitektur har gett vika. Byggnaden är inte till alla delar ur teologisk (prästgårdens teologi) synvinkel en prästgård i egentlig mening längre utan den är i många fall endast en byggnad som bär på en prästgårds historia.¹² Termen

⁸ Backström 2018B, 418–419.

⁹ Vad jag avser är att församlingens eller den kyrkliga samfälligheten betraktar, analyserar, beräknar och beslutsfattar till exempel kring sanering och renovering av fastigheten utifrån likartade premisser som i fråga om andra byggnader som förvaltas av den ekonomiska enheten. På den punkten sker ingen särbehandling förutom att en sanering av en kulturhistoriskt värdefull byggnad kräver särskild omsorg och i beslutsfattandet involveras ett stort antal parter, däribland Museiverket; Se Backström 2016A. Därutöver kräver saneringens och renoveringens genomförande specialkunnskap och materialvalen är också kritiska ur ett kulturhistoriskt perspektiv samt ur ett byggnadstekniskt perspektiv.

¹⁰ Se Backström 2018B, 420.

¹¹ Att se det positivt kräver att man frigör sig från sentimentalitet över att prästgårdsinstitutionen har upphört att fungera och att prästgårdens teologi inte mera förverkligas i egentlig mening.

¹² Se Backström 2018B.

prästgård kan det oaktat användas också i fortsättningen för att beskriva vilken typ av byggnad det är fråga om trots att den inte används enligt ursprungligt syfte.¹³

Det finns trots allt också goda exempel på att prästgårdarna till en del används som bostad för prästerskapet och delvis också som verksamhetsutrymmen. Vi har goda exempel på vårt eget område, på Åbolands prosteris område. I Väståbolands svenska församling används tre prästgårdar för närvarande som bostad för församlingens kaplaner, i Houtskär, Korpo och på Iniö. Det ser jag vara glädjande, även om det finns stora utmaningar gällande dessa byggnader på grund av deras storlek.¹⁴

I nästa artikel i Församlingslyktan tar vi ett kliv tillbaka till Ålands prosteri och med en uppdaterad och aktuell situationen där i fråga om prästgårdarnas användning.¹⁵ Informationen till den delen baserar sig på frågor som riktades till kyrkoherdarna i de åländska församlingarna i slutet av september 2018 i samband med kyrkoherdekonferensen vid Lärkkulla, Karis.¹⁶

Harry Sanfrid Backström, kyrkoherde i Väståbolands svenska församling

¹³ Termen prästgård är väletablerad och ger möjlighet till ett igenkännande för de människor som kommer i kontakt med en sådan byggnad och i skrivningar kring en sådan tematik.

¹⁴ De stora bostadsytorna medför att det krävs kreativitet i hyressättningen när det gäller att kunna skapa möjligheter för prästerskapet att bo i prästgård.

¹⁵ Se tidigare artikel om prästgårdarna i Ålands prosteri i Församlingslyktan 2/2018.

¹⁶ Kyrkoherdarna i Borgå stift samlas varje år i september under biskopens ledning till överläggningar om aktuella ärenden och för samvaro.